

Tilannearvioita viestinnän mullistamasta maailmasta

■ Tämän *Tiedotustutkimuksen* numeron lähtökohtaideana on ollut viestintätutkimuksen kansainvälisen kentän mahdollisimman monipuolinen esittely. Käytännössä tähän päämäärään on pyritty siten, että alan kansainvälisen järjestön Brasiliassa pidetyn konferenssin aineistosta on seulottu esiin ajankohtaisia puheenvuoroja, jotka julkaistaan tässä käännettynä. Näiden konferenssiesitelmien toivotaan välittävän tuulahduksen siitä, mistä kentällä keskustellaan. Lisäksi esitellään viestintätutkimuksen kansainvälisiä järjestöjä sekä arvioidaan maailmalla julkaistuja viestintätutkimuksen journaaleja.

Tähän valitut artikkelit valittiin tutustumalla jo ennen Brasilian konferenssia noin 380 esitelmän tiivistelmään. Näistä abstrakteista seulottiin useassa otteessa esiin lupaavimpia, joita sitten pyrittiin haalimaan kokoon itse konferenssissa. Voisi luulla, että tällaisessa maailmankonferenssissa on esillä tulvimalla toinen toistaan tuoreempaa tutkimusotetta ja mielenkiintoista teoreettista kehitelmää. Näin ei kuitenkaan valitettavasti ollut, vaan suurin osa esitelmistä vaikutti jokseenkin yhdentekeville. Tästä voi tehdä ehkä sen johtopäätöksen, että konferenssipaperit eivät yleensäkään ole parhaita uuden ja mielenkiintoisen tutkimuksen lähteitä. Kun katsastaa läpi alan kansainvälisiä journaaleja, tulee tehneeksi merkittävästi enemmän "löytöjä" kuin konferenssipapereita seulottaessa. Toinen mahdollinen johtopäätös voisi olla, että ehkäpä tietty pysähtyneisyys onkin juuri IAMCR:n konferenssia vaivaava ilmiö, eikä kaikkien konferenssien synti.

Uuden ja tuoreen metsästyksen ei siis ottanut oikein onnistuakseen. Täytyi ottaa käyttöön varasuunnitelma ja etsiä ajankohtaisia viestinnän nykyistä tilaa koskevia tilanteenmäärittelyjä. Journalismi itsekin voidaan käsittää päivittäiseksi praksikseksi, jossa "neuvotellaan" aikaiseksi maailmaa koskeva koskeva tilannearvio. Tässä julkaistut artikkelit ovat myös arviointirytyksiä sellaisista tuoreista ja ajankohtaisista ilmiöistä kuin Persianlahden sota, Venäjän vallankaappaus, lännen ja islamin kulttuurien symbolinen taistelu Salman Rushdien *Saatanallisista säikeistä*, nationalismi sekä pakolaisista ja rasismista arkipäivästä. Ajankohtaisuutensa vuoksi artikkelit ovat eräässä mielessä journalismia. Ne ovat kuitenkin myös meta-journalismia, sillä ne tekevät tilannearviota siitä, mikä päivittäistä tilannearviointia toteuttaa eli journalismista.

George Gerbnerin, Anders Johansenin sekä vähäisemmässä määrin myös Allen W. Palmerin puheenvuorot ponnistavat Marshall McLuhanin luomalta perustalta, jota

lienee paikallaan luonnostella tässä muutamin sanoin. Useinhan ajatellaan, että väli-
neet (media) ja teknologia ovat kulttuurimuotojen seurauksia ja liittänsiisiä. McLuhan
sen sijaan kääntää asetelman päinvastaiseksi: kulttuurimuodot ovat välineiden tai uu-
sien teknologioiden seurauksia. McLuhanin mukaan jokainen uusi teknologia asteit-
tain luo kokonaan uuden inhimillisen ympäristön tai ehkä paremmin sanottuna laadulli-
sesti muuttaa maailmassa olemisemme ontologista rakennetta. McLuhanille väline on
"any extension of ourselves" eli mikä tahansa itsemme jatke, laajentuma, ulottuma. Ih-
mistekoiset olemisemme laajennukset alkaen kielestä, kirjoituksesta, kirjapainotaidos-
ta, höyrykoneesta ja päätyen sähköön, puhelimeen, radioon, tietokoneeseen ja satel-
liittivälitteiseen televisioon ovat "avanneet" maailman meille uudella tavoin. Emme yk-
sinkertaisesti enää elä samassa maailmassa kuin jokunen vuosikymmen sitten. Tä-
mänkin julkaisun artikkeleissa ponnistellaan kohti ymmärrystä siitä, millä tapaa maail-
mamme rakenne on muuttunut viestintävälineiden kehityksen myötä.

McLuhanin mukaan esim. viestintävälineen sisältö tai sen välittämä viesti on vä-
hemmän tärkeä kuin itse välineen "ontologinen" vaikutus. Rautatie sinänsä vaikuttaa
enemmän kuin sillä eri tarkoituksissa matkustelevat ihmiset: rautatie loi aikoinaan ko-
konaan uudenlaisia kaupunkeja sekä uudenlaista työtä ja vapaa-aikaa. Jokin uudempi
teknologia on puolestaan hävittävä rautatien luomat kaupungin, politiikan ja yhteisön
muodot. Samoin televisio ja tietokoneet sinänsä aiheuttavat merkittävämpiä muutok-
sia elämällemme kuin niissä pyöritettävät ohjelmat. McLuhanin mukaan "sisällöt" vie-
vät kuitenkin kaiken huomiomme, kun sen sijaan välineen paljon suurempaa vaikutus-
ta on hyvin vaikea huomata. Tämän julkaisun monissa jutuissa tuota vaikeaa sosiaali-
sen "infrastruktuurin" muutosta edes yritetään hahmottaa.

George Gerbner ottaa esityksensä konkreettiseksi lähtökohdaksi kaksi lähihistori-
an jättiluokan (media-) tapahtumaa: Persianlahden sodan ja epäonnisen Venäjän val-
lankaappauksen. Molemmilla Gerbner kuvittaa sitä laadullista muutosta maailmas-
samme, joka on tapahtunut kun satelliitit ja televisio ovat tuoneet koko maapallon asiat
reaaliajassa kuvina olohuoneisiimme. Voitaisiin viitata myös televisiokuvien osuuteen
Romanian vallankumouksen onnistumisessa; videonauhaan jossa poliisit hakkasivat
mustaa Rodney Kingiä ja joka aiheutti rotusodan Kaliforniassa; tai kasvotyön merkityk-
sen korostumiseen poliittisessa menestymisessä jne. Maailmamme on muuttunut niin,
että televisiokuvan mahdollille ei enää voi viitata kintaalla. Amerikkalaiset onnistuivat
oman mediatapahtumansa orkestroinnissa loistavasti, venäläiset kaapparit puoles-
taan eivät pystyneet hallitsemaan mediaa ja tämä lässäytti koko hankkeen.

Gerbnerin artikkeli on siitä hyvä, että sitä voi menestyksekkäästi lukea monella ta-
paa. Gerbner itse näkyy tarkoittaneen, että juttu luettaisiin "episteemisen diskurssin"
valossa kuvauksena siitä mikä valheellinen kuva annettiin ja mikä oli alkuperäinen to-
tuus. Mutta yhtä hyvin juttua voi lukea foucaultlaisittain kuvauksena tieto-valtasuhteis-
ta ja siitä kuinka tieto on jonkin vallan läpäisemää ja tuottamaa. Sitä voi lukea myös ku-
vauksena "representaation politiikasta", jossa jotakin valitaan esillä olevaksi ja samalla
toiset seikat suljetaan esityksestä pois. Kyky kontrolloida valintoja eli siis esitystä on
merkittävä vallan laji. Amerikkalainen valtaklikki pystyi kontrolloimaan lähes täydelli-
sesti sodasta muodostuvaa kuvaa, joten Persianlahden sota oli hyvä opetus myös

imagon tuottamisesta. Persianlahden sodasta on kirjoitettu kirjatolkulla mediatutkimusta, enkä lainkaan sano, että Gerbnerin juttu olisi niistä paras. Mutta onpahan eräs hyvin vetävästi kirjoitettu ja mielenkiintoisia näkymiä väläyttävä puheenvuoro monien muiden joukossa.

Norjalaisen Anders Johansenin artikkeli sopii Gerbnerin jutun jatkeeksi ja syvennykseksi. Gerbnerin keskeinen idea on "instant history" eli tietty reaaliaikainen historiankirjoitus, ja tämä sama nyt -aikaisuus korostuu myös Johansenin työssä. Schutzin fenomenologiaan pohjautuen Johansen esittää, että yhteisöllisyys muodostuu saman ajan jakamisesta eli "nykyisyyden elämisestä yhdessä" tai "yhdessä vanhenemisestä". Tässä yhteydessä on syytä todeta, että kulttuurisesti määritelty tiedotusoppi korostaa viestinnässä erityisesti sosiaalisen yhteisyyden ylläpitämisen tai jonkin yhteisen tekijän jakamisen (share) aspektia, eikä tiedon siirtämisen aspektia kuten perinteisempi tiedotusoppi. Näin määriteltynä viestintä rituaalisesti uusintaa "yhteisen maailman". Johansenin konseptiossa nykyinen satelliittiteknologia mahdollistaa sen, että ihmiset jakavat saman ajan, mikä tuottaa aiemmin tuntemattoman globaalin yhteisöllisyyden mahdollisuuden. Johansenin mukaan esim. sanomalehti oli se väline, joka ensimmäiseksi juurrutti ajatuksen koko kansakunnan käsittävstä nykyhetkestä eli sanomalehdellä oli tärkeä osa kansallisvaltiona tunnetun yhteisöllisyysmuodon konstituojana. Minkälaista yhteisöllisyyttä konstituokaan siis satelliittiajan välineistö? Tässä Johansen näkee turhankin optimistisia visioita. Johansenin puheenvuoro liittyy uuteen ja mielenkiintoiseen sosiologian alaan: sosiaalisen ajan tutkimukseen (sociology of time).

Allen W. Palmerin artikkelissa pohditaan viestintän tuottamaa vastakkainasettelua lännen ja islamin välillä Salman Rushdien *Saatanallisten säkeiden* tapauksessa. Palmerin mukaan "Historioitsijat tulevat näkemään *Saatanalliset säkeet* uuden maailmanlaajuisen viestintäjärjestelmän mullistuksen merkkipaaluna". Sen sijaan, että television syvälliset kulttuurivaikutukset loisivat harmonisen "maailmankylän", voikin seurauksena olla globaaleja kulttuurisia yhteentörmäyksiä. Rushdien teos toimi länsimaiselle kulttuurille modernin sananvapauden symbolina, jota on puolustettava feodaalista uskonnollista tyranniaa vastaan. Islamille *Saatanalliset säkeet* puolestaan ylittää "kaikki säädyllyksen rajat (...) se on tymeää perversiota. Se on haiseva likakaivo, joka kuvottaa niin paljon, että haluaa lyödä silmittömästi takaisin." Palmer tutkii miten länsilehdistö etsimällä etsi tiettyyn käsikirjoitukseen sopivaa "järjetöntä" islamilaista reaktiota. Tiedotusvälineet konstruivat tietyn kulttuurisen ennakkoluulon mukaisesti Rushdie jupakan.

Kaiken kaikkiaan islamin ja lännen yhteentörmäys on hyvin mielenkiintoinen aihe. Hegemonisessa asemassa olevat "kehittyneet" läntiset teollisuusmaat edustavat modernisaation viimeistä huutoa, jota "kehitysmaiden" ei ole mitenkään mahdollista saavuttaa. Kehitysmaat on tuomittu ikuisesti vajavaisen ja alikehittyneen länsimaiden "Toisen" asemaan. Nyt islamilainen vallankumous voidaan nähdä kulttuurisena resistsanssina tätä hegemoniaa vastaan. Islam kieltää modernisaation arvona ja länsimaat tavoiteltavana esikuvana — ja hokkus pökkus: yhtäkkiä nuo maat eivät olekaan enää lännestä käsin määriteltyjä "alikehittyneitä" maita, vaan ne ovatkin nyt omilla ehdoil-

laan määriteltyinä juuri niin kehittyneitä kuin pitääkin. Länsi sen sijaan ”Suuri saatana”, moraalisesti mätä hirviö. Palmerin puheenvuoro viittaa yhteentörmäykseen, joka hämmöttää pelottavana post-koloniaalisessa tulevaisuudessamme. Resistanssi *Saatanallisia säikeitä* vastaan on ehkä oire ”etelässä” muhivasta suuremmasta vastarinnasta ”pohjoisen” hegemoniaa vastaan.

Vihdoin Teun A. van Dijkn artikkeli rasismin uusintamisesta brittiläisessä lehdistössä on tänä pakolaisuuden aikana tärkeä puheenvuoro myös Suomea ajatellen. van Dijk toteaa, että lehdistö ei vain välitä muiden eliittien tuottamaa pakolaisten merkityksellistämistä, vaan se itsenäisesti merkityksellistää ”marginalisoivasti” etnisiä vähemmistöjä. van Dijk väittää, että lehdistö muiden valkoisten eliittien tapaan uusintaa rasismia, vaikka nämä eliitit itse sanovat rasismin kuuluvan jo menneisyyteen.

Näin siis kaikki tähän valitut artikkelit viittaavat hyvin ajankohtaisiin ja tärkeisiin viestinnällisiin ja kulttuurisiin kysymyksiin. Artikkelit ovat ovatsi ainakin substanssinsa puolesta merkittäviä, jos kohta ne eivät ole välttämättä parasta ja uusinta mitä näistä aiheista on tuotettu.

Erkki Karvonen

■ Tämä erikoisnumero on toteutettu liikenneministeriön apurahan voimalla. Lehden kokoamisesta on päävastuun kantanut vierailevana toimittajana Erkki Karvonen. Hänelle parhaat kiitokset.

Tämän numeron jälkeen Esa Sirkkunen päättää 4 vuotta kestäneen uransa Tiedotustutkimuksen toimitussihteerinä. Hänen kaudellaan ja suurelta osin juuri hänen ansiostaan lehti on kehittynyt tämän näköiseksi. Esan ammattitaidon vuoksi minun oli helppo aloittaa neljä numeroa sitten uutena päätoimittajana. Omasta ja lehden puolesta parhaat kiitokset hänelle. Uutena toimitussihteerinä aloittaa ensi vuoden alusta Risto Kunelius.

Kiitokset myös lehden toimituksesta eroavalle Ensio Puoskarille. Hän on vuosien ajan asiantuntemuksellaan ja lukeneisuudellaan vahvistanut ja avartanut lehden toimittuksellista linjaa.

Pertti Suhonen